

Türkiye Tohumculuğu ve Tarım İşletmelerinin Tasfiyesi

Tayfun Özkaya*

GİRİŞ

On bin yıl önce bereketli hilal denilen ve Türkiyenin de güneyini kapsayan bölgede muhtemelen bir kadın barınağına dönerken sendeledi ve elindeki tohumlardan bir kısmı yere döküldü. Daha sonra buğdayın atası olan bu bitkiler çimlendi ve tarım denilen ve iyisiyle kötüsüyle uygarlık denilen süreci başlatan büyük buluş başlamış oldu (Madeley, 2002:1). Modern buğdayların atası olan ülkemizde kaplıca olarak bilinen Einkorn (T. monococcum) hala dağlık bölgelerde yetiştirilmektedir. On bin yıl önceki genetik materyalden bugünkü çeşitlere geçişte o günlerden bugüne gelmiş geçmiş çiftçilerin yaptığı seçilimin (seleksiyon) önemi inkâr edilemez. Bu uzun konuya sadece buğdaydan ve sadece bir özellik için bir örnek verelim. Tarım devrimi başında aslında yabancı ot olan buğdayın ataları olgunlaşınca başaktan çatlayarak tohumlarını yere saçıyordu. Bu şüphesiz hasadı olanaksızlaştırıyordu. Çiftçiler bu başaklar arasında çatlayıp tohumlarını saçmayanları seçmek suretiyle on bin yıl süren bir ıslah sürecini başlatmış oldular. Bütün bu buğday, arpa, çeltik ve diğer bitkiler binlerce yıllık bu tarım devrimi içinde tohumun içine yataklanmış olan büyük ve zengin çiftçi bilgisini temsil etmektedir. Modern bitki ıslahçıları bunu bazen unuturlar ve kendilerini yeniliklerin ve fikri mülkiyetin tek kaynağı olarak görürler (Douthwaite, 2002:171).

1960 sonrası yeşil devrimle başlayan süreçte çiftçiler tohumlar üzerindeki güçlerini kaybetmeye başladılar. Daha sonra büyük ulusötesi firmalar tohumlar

* Prof.Dr., Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

üzerindeki hegemonyalarını arttırdılar. Modernleşme olarak algılanan bu sürecin ekolojik, ekonomik ve sosyal maliyetinin hayli ağır olduğu anlaşılmaya başlamıştır.

Tohum Ticaretinde Yoğunlaşma Ve Kullanılan Araçlar

Dünya tohum ticaretinde özellikle son yıllarda büyük bir yoğunlaşma eğilimi görülmektedir. Az sayıda firma her yıl artan oranlarda piyasaya hâkim olmaktadır. Çizelge 1’de önde gelen on tohum firmasının dünya ticari tohum pazarındaki payı görülmektedir. 2007 yılında bu oran % 67 olmuştur. Dünya tohum pazarı 22,1 milyar dolardır. İlk firma olan Monsanto’nun payı yaklaşık dörtte birdir. Bu firmaların çoğu aynı zamanda tarım kimyasalları dediğimiz herbisit (ot öldürücü), fungusit (mantar öldürücü), insektisit (böcek öldürücü) ilaçların üreticileri ve satıcılarıdır.

Çizelge 1: Dünyanın en büyük on tohum firmasının tohum satış değerleri (milyon ABD \$) 2007 Yılı

Firmalar	Satış değeri	%
Monsanto (ABD)	4 964	23
Dupont (ABD)	3 300	15
Syngenta (İsviçre)	2 018	9
Groupe Limagrain (Fransa)	1 226	6
Land O’ Lakes (ABD)	917	4
KWS AG (Almanya)	702	3
Bayer Crop Science (Almanya)	524	2
Sakata (Japonya)	396	<2
DLF-Trifolium (Danimarka)	391	<2
Takii (Japonya)	347	<2
10 firma Toplamı	14 785	67
Dünya pazarı	22 067	100

Kaynak: ETC Group, (2008) Who Owns nature, http://www.etcgroup.org/en/materials/publications.html?pub_id=707

Çizelge 2’de ise ilk on tarım kimyasalları firmasının satıştaki payları görülmektedir. Bu tarım kimyasalları listesinde on firmanın payının %89 olduğu görülmektedir. Dünya tarım kimyasalları pazarının büyüklüğü 38,6 milyar

dolardır. Tohum firmalarından ilk onda yer alan firmaların dördü aynı zamanda bu listededir. Bunlar Monsanto, Dupont, Syngenta ve Bayer'dir. Bu firmalardan Monsanto'nun aynı zamanda GDO'lu (Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar) tohum piyasasında da çok büyük bir ağırlığı bulunmaktadır. GDO'lu tohum üreten diğer önemli firmalar Dupont, Syngenta, Bayer ve Dow'dur. Bunlar verdiğimiz iki listede de bulunmaktadır.

Çizelge 2: Dünyanın en büyük on tarım kimyasalı firmasının tarım kimyasalları (herbisit, fungusit, insektisit) satışı değerleri (2007 yılı)

Firmalar	Tarım Kimyasalları Satışı Milyon ABD \$	Pazar Payı (%)
Bayer (Almanya)	7 458	19
Syngenta (İsviçre)	7 285	19
BASF (Almanya)	4 297	11
Dow (ABD)	3 779	10
Monsanto (ABD)	3 599	9
Dupont (ABD)	2 369	6
Makhteshim Agan (İsrail)	1 895	5
Nufarm (Avustralya)	1 470	4
Sumitomo Chemical (Japonya)	1 209	3
Arysta Life Science (Japonya)	1 035	3
10 firma Toplamı	34 396	89
Dünya satışları	38 647	100

Kaynak: Agrow World Crop Protection News, August 2008'dan aktaran: ETC Group, Who Owns nature, 2008, http://www.etcgroup.org/en/materials/publications.html?pub_id=707

Diğer yandan bugün Türkiye'de olduğu gibi dünyada da halen köylülerin, çiftçilerin ürettikleri ve kullandıkları tohumların oranı oldukça yüksek düzeydedir. Hatta Arjantin, Avustralya, Kanada gibi ülkelerde bile bu oran %65 ile %90 arasında değişmektedir. Polonya'da bu oran yağlık kolza hariç bütün ürünlerde %90'dır. Bu sayıları veren tohum devlerinin etkisinde olan Uluslararası Tohum Federasyonu'dur. Federasyonun 2005'de sadece 18 gelişmiş ülkede yaptırdığı bir araştırmaya göre büyük şirketler bu ülkelerde ek bir 7 milyar dolarlık tohum pazarı ele geçirilebilecektir. Eğer bütün dünyada çiftçilerin kendi yetiştirdikleri tohumlar engellenebilirse piyasa genişlemesi 73 milyar dolara çıkmaktadır (Grain, 2007). Tohum piyasası tekeller ile büyüme eğilimi göstermesinin yanında, tarım

kimyasalları, GDO araçlarının birlikte kullanılması ile firmalara bir çarpan etkisi de kazandırabilmektedir. Firmaların tohum çeşitlerinin ancak ve ancak tarımsal ilaç ve gübrelerle yetiştirilebilecek özellikte ıslah edilmeleri çiftçileri firmaların ürünlerini almaya zorlamaktadır. GDO'lu tohumlar bu firmalara daha da üstün yeni bir güç kazandırmaktadır. Örneğin herbisite (ot öldürücü) dayanıklı bir çeşit GDO yöntemleriyle geliştirilmektedir. Herbisitin ana ürüne zarar vermesi önleendiğinden bolca kullanılabilir. Ancak kullanılacak herbisit firmanın marka herbisitidir. Dolayısıyla tohum ve herbisit beraberce pazarlanmakta birbirlerinin satışını arttırmaktadır. Adeta birbirlerinden ayrılmayacak tamamlayıcı mallar, markalar yaratılmaktadır.

Ulusötesi bu dev firmalar böylece tohum, tarım kimyasalları ve GDO'yu birlikte kullanarak tarım alanında tarihin tanık olmadığı bir hegemonyaya doğru gitmektedirler. Ancak bu başarılarının sağlanması için tarım politikalarının da istedikleri yönde oluşması gerekmektedir.

Devletler çıkardıkları tohum yasaları ile yerel tohumların kullanımı ve pazarlanması üzerinde büyük kısıtlamalar getirmektedirler. Örneğin 1989'da Fransız çiftçilerinin kendi tohumlarını kullanması yasal olarak engellenmiştir. Bunun üzerine Fransız çiftçileri köylü çeşitlerinin savunulması amacıyla bir örgüt (Coordination Nationale pour la Défense des Semences Fermières-CNDSF) kurmuşlardır. Bu girişim diğer Avrupa ülkelerinde de benzer yapılanmalara yol açmış ve bunların oluşturduğu bir Avrupa Tohum ağı oluşmuştur (CNDSF, 2005).

Türkiye'de de 31.10.2006'da TBMM'den geçerek kanunlaşan 5553 sayılı Tohumculuk Kanunu da yerel çeşitler veya köy popülasyonları şeklinde tanımlanan genetik materyalin ticaretini yasaklamaktadır. Kanunun 5. maddesi "Bakanlık tarafından, bitkisel ve tarımsal özellikleri belirlenerek sadece kayıt altına alınan çeşitlere ait tohumlukların üretimine izin verilir." 7. maddesi ise "Yurt içinde sadece kayıt altına alınmış çeşitlere ait tohumlukların ticaretine izin verilir" demektedir. Kanunda "tescil" şöyle tanımlanmaktadır: "Tescil: Yurt içinde veya yurt dışında ıslah edilen veya bulunan ve geliştirilen bitki çeşitlerinin farklı, yeknesak ve durulmuş olduğunun ve/veya biyolojik ve teknolojik özellikleri ile hastalık ve zararlılara dayanıklılığının ve tarımsal değerlerinin tespit edilerek kütüğe kaydedilmesidir". Durulmuşluk ise çeşidin, tekrarlanan üretimlerden sonra veya belirli çoğaltım dönemleri sonunda ilgili özellikleri değişmeksizin aynı kalmasıdır. Farklılık: Bir çeşidin, müracaatının yapıldığı tarihte herkesçe bilinen çeşitlerden, tescile esas özelliklerden, en az bir tanesi bakımından farklılık göstermesini tanımlamaktadır. Yerel çeşitler veya köy popülasyonları ise mutlaka

farklı, durulmuş veya yeknesak olmak zorunda değildir. Genetik açıdan varyasyon bulunmaktadır ve bu aslında iyidir. Bu özellikleri biyoçeşitlilik açısından zenginliklerini ortaya koymaktadır. Tohum Kanunu bu genetik kaynaklardan elde edilen tohumlukların çiftçiler arasında değişimine açık olmakla birlikte ticaretine yasak getirmektedir. Benzer özellikler diğer ülke yasalarında da bulunmaktadır. Bu yasalarla ulusötesi tohum firmaları hegemonyalarını pekiştirecek yeni bir güç kazanmış olmaktadır.

Ulusötesi firmaların gücünü pekiştirecek diğer bir araç da UPOV denilen Uluslararası Yeni Bitki Çeşitlerini Koruma Birliğidir. Türkiye de UPOV'a üye oldu. TBMM'de 13.3.2007'de 5601 sayılı "10 Kasım 1972, 23 Ekim 1978 ve 19 Mart 1991 Tarihlerinde Cenevre'de Gözden Geçirilen 2 Aralık 1961 Tarihli Yeni Bitki Çeşitlerinin Korunması Uluslararası Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair" Kanun kabul edildi ve Resmi Gazete'de 17.3.2007'de yayınlandı. Dışişleri ve Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonları da kanunu oybirliği ile kabul etmişlerdir. Mecliste ise kanun 225 üyenin tümünün kabul oyu ile yasalaşmıştır. Yasaya karşı gelen olmamıştır.

UPOV 1960'da sonradan devleşecek olan tohum şirketlerinin güdümündeki altı Avrupa ülkesi tarafından kuruldu. 1990'lara kadar sadece 20 üyesi vardı. Ancak küreselleşme ile birlikte hiçbir zorunluluk olmamasına rağmen IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar ve büyük devletler gelişmekte olan ülkeleri bitki çeşitleri üzerindeki fikri mülkiyet haklarını koruma iddialı UPOV'a girmeye zorladılar. Türkiye 65. üye oldu.

UPOV'un çeşitli sözleşmeleri vardır. İlki 1961'de "Yeni Bitki Çeşitlerinin Korunması Uluslararası Anlaşması" adı altında imzalandı. Daha sonra 1972, 1978 ve 1991'lerde bu anlaşma gözden geçirilerek yenilendi. Ancak UPOV'un 50. kuruluş yılı olan 2011'de tohum devlerinin hâkimiyetini iyice pekiştirecek olan yeni bir anlaşma hazırlanmaktadır.

1961 UPOV anlaşması 1970'lere kadar pratikte uygulanmadı. Bu sözleşmelerin uygulandığı yaklaşık 30 yılda gelişmiş ülkelerde bitki çeşitlerinin çoğu kayboldu. FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) dünya biyoçeşitliliğindeki kaybı %75 olarak açıklamıştır. Kısacası gelişmiş ülkelerde çiftçi tohum firmalarının hegemonyasına girerken tüketiciler besin değeri düşük, ancak tarım ilaçları ve kimyasal gübrelerle yetiştirilebilen tatsız ürünleri yemek zorunda bırakıldılar. Dekara verimlilik bazen artabildi ama bunun çiftçilere, tüketicilere ve doğaya zararı çok fazla oldu. ABD'de kanser, kalp, şeker ve obezitenin çok fazla olması tesadüf değildir. Bunda genetik olarak farklılaşmış yerel çeşitlerin yerine geçen genetik olarak birörmek güya modern tohumların da payı çok büyüktür.

Başbakanlığın (2007) web sayfasında UPOV'a Türkiye'nin yaptığı başvurunun gerekçesi açıklanmıştır. Bu gerekçede, Türkiye'nin bitki ıslahçılarının haklarını koruma altına alarak yeni tohum geliştirmek için yatırımları çekeceği iddia edilmektedir. Bu gerçekçi olmayan bir dilekten öteye gidemez. Şu anda da küresel tohum şirketleri ya doğrudan ya da yerli şirketler aracılığı ile tohum pazarlamasından öte bir şey yapmamaktadırlar. Tekelleşme dünyada çok yüksektir. Dünyada 2006 yılında tek bir şirket (Monsanto) ticari tohum pazarının %23'üne sahiptir. Dört şirketin payı %53, on şirketin payı ise %67'dir. Amaç halen az çok köylünün denetiminde olan alanlarda da tam bir hâkimiyet sağlayarak tohum pazarını bütünüyle ele geçirmektir. Geliştirecekleri doğaya zararlı, köylüye zararlı, tüketiciye zararlı tohumlarına ihtiyacımız yoktur. Türkiye halen kabul edilmesi hayli riskli olan 1991 sözleşmesini kabul etmiştir. Ancak tehlike 2011'de imzalanması düşünülen yeni sözleşme ile anormal büyümektedir. 1991 sözleşmesinde çiftçilerin kendi tohumlarını kullanmaları oldukça kısıtlanmıştır. Büyük tohum devleri halen gelişmekte olan ülkelerin yerel tohumları ile ülkelerin kamu kuruluşlarına ait gen merkezlerindeki tohumlara istedikleri gibi el koymuşlardır ve koymaya devam etmektedirler. Buna biyokorsanlık diyoruz. Bir ABD firması Hindistan'ın basmati çeşidi pirincine el koyarak kendi adına patent çıkartmıştır (Gaia/Grain, 1998). 1991 sözleşmesinde çeşitlerin bitki ıslah amacıyla kullanılmasına izin vardır. Ancak "temel olarak türev çeşitler" denilen yani daha çok başka bir çeşitten yararlanarak geliştirilen çeşitler için ancak telif hakkı ödenirse bu yararlanma söz konusu olabilecektir. Bu ilk bakışta gelişmekte olan ülkeleri hatta çiftçileri koruyucu gibi görünmekle birlikte her türlü imkâna sahip olan dev şirketler için bu kural kendi lehlerine işlemektedir. Zaten UPOV'a göre ve Türkiye'nin kabul ettiği tohumculuk kanununa göre birömeklilik (yeknesaklık) ve durulmuşluk göstermeyen tohumluklar yani yerli çeşitler, köylü çeşitleri çeşit listelerine girmemektedirler. Hâlbuki birömek olmayan, çeşitlilik gösteren, sürekli değişim gösteren yerel tohumlar için bu özellikler üstünlüktür. Ancak endüstri için bu özellikler kötüdür ve yerel çeşitlerin yeri sadece gen bankalarıdır. Burada çoğu zaman ölmeye bırakılırlar. Onlar için burası aslında morgdur. Bu tohumları kimse koruyamayacaktır. Bunlar biyokorsanlığa açıktır. Kısacası bunların yağmalanması önlenemeyecektir. Ayrıca gen bankalarındaki çeşitler de yağmalanmaktadır. Küresel tohum firmalarının bunlardan yararlanarak bir çeşit geliştirdiği kolayca ispatlanamayacak, ancak bunların geliştirilmek için yararlandıkları çeşitlerin ve tiplerin "temel olarak türev çeşitler" olduğu bu şirketler tarafından iddia edilebilecektir. UPOV sözleşmelerinin araştırmaları teşvik ettiği doğru değildir. California Üniversitesi'nden Charles E. Hess şöyle demektedir: "Fikri mülkiyet hakları genetik materyal değişimini yavaşlatmakta, yeni bilginin yayılımını yavaşlatmakta, temel ve uygulamalı araştırma arasındaki dengeyi altüst etmekte ve bilimsel bütünlüğü yok eder görünmektedir." (Gaia/Grain, 1998).

Bitki çeşitlerinin korunması ismi yanlıştır. UPOV sözleşmeleri çeşitleri korumaktan ziyade büyük bitki ıslahı ve biyoteknoloji firmalarının çıkarlarını korumaktadır. 1991 sözleşmesinde öncekilerden farklı olarak çeşitler için ayrıca patent alabilmektedirler. Daha önce de söylediğimiz gibi on bin yıldır köylülerin geliştirdiği çeşitlere bir iki gen eklenerek patent alınmaya çalışılmaktadır. Burada sanayi patentlerinde olduğu gibi bir buluş yoktur. Hırsızlık vardır. 1960'larda bir Batı Almanya Tarım Bakanı bitkilerdeki patentler yüzünden "kırsal kesimin yakında dilenmeye itileceğini" söylemişti (Bent, 2006).

1991 sözleşmesinde ürünler üzerinde bile şirketlerin hak talep edebilmesinin yolları açılmıştır. Eğer telif hakkı tohuma ödenmez ise çeşit sahibi hasattan elde edilen ürünü kullandıktan ödeme talep edebilecektir. Benzer bir olay Kanada'da gerçekleşmiştir. GDO'lu çeşitten gen kaçması sonucu tohum şirketi aslında zarara uğramış çiftçiden tazminat talep etmiştir.

2011 yılında yeni bir UPOV sözleşmesi hazırlanacaktır. Bu anlaşmada çiftçiler, tüketiciler ve doğanın boynundaki kement biraz daha sıkılacaktır. Eğer başarılı olabilirlerse bu sözleşme köylülerin tohum üzerindeki haklarının ve ıslah amacıyla çeşitlerin kullanılmasının sonu olacaktır. Yeni sözleşmede muhtemelen çeşitler yanında ürünler üzerinde de hak iddia edilecektir. Patent sahibi veya koruma sahibi firma ürünlerimize kendi çeşidinden üretildiğini iddia ederek el koyabilecektir. Çeşitlerin koruma süresi 1991 sözleşmesinde 20-25 yıl iken 2011 sözleşmesinde 25-30 yıla çıkacaktır. Islah amacıyla çeşitlerin kullanımı şimdi kısıtlı iken 2011 sözleşmesinde 10 yıl boyunca kullanılamayacak, daha sonra ise sadece kayıt ile ve sahibine telif ödenerek yapılabilecektir. Üreticiler tohumlarını kullanamayacaklardır. Bütün dünya için tek bir uygulama yapılabilecek, şimdi olduğu gibi koruma yanında ayrıca patent de uygulanabilecektir.

UPOV'un sonucu genetik kaynaklarımız yağmalanacak, köylü çeşitleri, yerel çeşitler gelişmiş ülkelerde olduğu gibi hızla yok olacaktır. Tarım ilacı ve gübre kullanımına dayalı bir tarım sistemi olan endüstriyel tarım yaygınlaşacak, bu topraklarımızın, sularımızın, ürünlerimizin kirlenmesini getirecek, küresel ısınmayı hızlandıracaktır. Köylüler tohumlara daha yüksek fiyat ödeyecek ve endüstriyel girdilere daha çok para harcayacaklardır. Taşımaya daha elverişli tatsız ve besin değeri düşük sebze, meyveler yüzünden ülkemizde de uluslararası şirketlerin eline geçmiş hipermarket zincirlerinin ürün üzerindeki hâkimiyetleri artacak, ürünler daha ucuza çiftçinin elinden alınabileceklerdir. Bütün bu gelişmeler köylünün yoksullaşması ve kırlardan göç ederek kentlere yığılmasını hızlandıracaktır. Lezzetsiz ve besin değeri düşük ürünleri tüketenlerin sağlıkları ABD'deki gibi bozulmaya devam edecektir.

UPOV'u kabul etmemiz için hiçbir zorunluluk yoktu. UPOV Birleşmiş Milletler Biyoçeşitlilik Sözleşmesi ile çelişmektedir.

Etkiler

1930'lu yıllarda ABD'de melez mısırlarla, 1960'larda yeşil devrim ile, 1970'lerden sonra ulusötesi tohum firmalarının çeşitleri ile ve 1980'lerden sonra ise GDO'lu çeşitlerin üretimi ile başlayan süreç hızlanarak dünyada biyoçeşitliliği yok etmektedir.

Çin'de 1949'da 10.000 buğday çeşidi varken, 1970'lerde sadece 1.000 adedi kalmıştır (Norberg-Hodge, Goering, 2001: xvii). ABD'de lahana çeşitlerinin %95'i, mısır çeşitlerinin %91'i, bezelye çeşitlerinin %94'ü, domates çeşitlerinin %81'i kaybolmuştur. FAO'nun 150 ülke raporuna dayanarak yayınladığı çalışmaya göre son yüzyılda dünya biyolojik çeşitliliğinin yaklaşık %75'i kaybolmuştur (FAO, 1996). Tayland'da 1990'da dört çeltik çeşidi ekiliş alanının yarısını kaplamıştı. Bir yıl sonra direnç kazanan bir kahverengi çekirge, biyoçeşitliliğini kaybetmiş Tayland pirinç alanlarını tahrip etmiş ve 400 milyon dolar değerindeki 2,5 milyon ton üretim kaybına neden olmuştur (Douthwaite, 2002: 186).

Hastalık ve zararlılar az sayıda çeşit ve türün bulunduğu bir tarım sisteminde çok hızlı bir şekilde salgın yapabilecek özellikler kazanmaktadır. Bundan bazen kaçınılamamakta ve ürün yok olmaktadır. Kaçınmak için ise yüksek düzeyde tarım ilacı kullanılmaktadır. Bu ise hastalık ve zararlılarda bağışıklık sorunu yaratmakta ve bu hastalık yapıcı etmenlerin popülasyonunu çoğaltmakta, etkileme güçlerini arttırmaktadır. Bu bir kısır döngüye ve daha yoğun ilaç kullanımına yol açmaktadır.

Endüstriyel tohumlardan elde edilen sebze ve meyvelerin besleyici özellikleri konusunda bilgileri derleyebileceğimiz çeşitli araştırmalar dünyanın değişik ülkelerinde yapılmıştır. Minnesota Üniversitesi tarafından ABD'de Kızılderili yerel tohum çeşitlerinden elde edilen ürünler ile marketlerden alınan endüstriyel tohumlardan elde edilen ürünlerin besleyicilik özellikleri karşılaştırılmıştır. Kızılderili çeşitleri bu açıdan üstün bulunmuştur. Örneğin fasulyelerde antioksidan düzeyleri kıızılderili çeşitleri lehine %50, bazı çeşitlerde ise 3,5 misli hatta 21 misli yüksek bulunmuştur (SARE, 2006). İngiltere'de yapılan diğer bir araştırmada 1930'da ve 1980'de Tarım Bakanlığının gerçekleştirdiği sebze ve meyvelerin mineral madde değerlerini içeren araştırmaların sonuçları karşılaştırılmıştır. Buna göre 50 yıllık bu sürede sebzelerde kalsiyum, magnezyum, bakır ve sodyumda, meyvelerde ise magnezyum, demir, bakır ve potasyumda önemli düzeylerde gerilemeler oluşmuştur. Kayıp görülmeyen tek mineral fosfor çıkmıştır. En büyük

düşüş sebzelerde beşte bir düzeyine düşen bakırdadır. Sonuçlar bu düşüşlerin endüstriyel tarımın gelişmesinden veya çeşitlerin değişmesinden meydana gelebileceği şeklinde yorumlanmıştır (Mayer, 1997).

ABD’de benzer tarzda yapılan bir araştırma ile 1950–1999 yılları arasındaki 50 yıllık süre içinde çoğu sebze olan 43 sebze ve meyvede 13 besin maddesinde besin değerlerindeki değişimler incelenmiştir (Davis ve ark., 2004). Protein, kalsiyum, fosfor, demir, riboflavin ve askorbik asit düzeylerinde 1999’da 1950’ye göre düşmeler görülmüştür. Örneğin ıspanakta askorbik asitte (C vitamini) düşme oranı %52’dir. Soğanda ise bu düşme %28’dir. Demir oranındaki düşüşler soğanda %56, ıspanakta ise %10 olmuştur. Araştırmacılar bitkilerin besin içeriklerindeki değişimleri aradan geçen bu süre içinde çeşitlerdeki farklılık ile açıklamışlardır. İslah çalışmalarında verim artışı sağlanırken besin maddelerinde düşüş gerçekleşmektedir. Aynı şekilde büyüme hızı ile zararlı ve hastalıklara dayanıklılık, verimle zararlı otlara dayanıklılık arasında ters yönde ilişki vardır. Bu nedenle endüstriyel çeşitlerle yapılan tarım nerede ise kaçınılmaz olarak tarım kimyasalları ile gerçekleştirilebilmekte, endüstriyel tarımı güçlendirmektedir. Araştırmacılar brokoli, patates vb. birçok üründe değişik çeşitleri kullanarak aynı koşullar altında yapılan denemelerde antioksidanlarda görülen farklılıkların çeşitlerden kaynaklandığını belirtmektedirler. Bu nedenle bugün organik tarım yapan üreticilerin endüstriyel çeşitleri kullanarak besleyici değeri yüksek ürünler elde edemeyeceklerini, eski çeşitlerin veya besin içeriği açısından geliştirilecek yeni çeşitlerin kullanılması gerektiğini de eklemektedirler.

Bu araştırma ve incelemelerden geldiğimiz nokta endüstriyel tohumların tarım kimyasalları ile yapılan endüstriyel tarım sisteminin yayılmasını kışkırttığı, kimyasal ilaç ve kimyasal gübrenin kullanımını arttırdığı, bunun hem gıdalarda hem de su, toprak ve havada kirlenme sorununu getirdiği, diğer yandan sebze ve meyvelerin besin değerlerinin de gerilediğidir.

Endüstriyel tarım; toprak, su, tarım ürünlerinde yarattığı kirlenme ile hem dünyada hem de ülkemizde yaşam üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Tarımın dünyadaki sera gazlarının %20–30 arasını ürettiği saptanmaktadır. Bu oran metan emisyonunda %44, karbondioksit emisyonunda ise %20’dir (FAO, 2000: 44–45). Bu şekliyle endüstriyel tarım sürdürülemez durumdadır.

ABD’de akciğer kanseri dışındaki kanser olaylarının 1952–1997 arasındaki 45 yılda %40 arttığı belirtilmektedir (Grain, 1997). Kanser dışında tarım ilaçları kullanımını doğum defektleri, nörolojik düzensizlikler ve endokrin bozulmaları ile de yakından ilgili bulunmuştur. 1992’de ağırlık esas alınarak ABD’de uygulanan tarım ilaçlarının yaklaşık yarısının endokrin sistemi bozucu olduğu bilinmektedir.

ABD’de kanserden, tarım ilaçları zehirlenmeleri ve ölümlerinden kaynaklanan sağlık masraflarının yıllık yaklaşık olarak bir milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (Bell, 1997).

Tohumlar üzerine kurulan hegemonya ve tekelleşme yükseldikçe tohum fiyatları da hızla artmaktadır. Fransa’da buğday ve mısırın yakın tarihini karşılaştırmak bu açıdan öğretici olmaktadır. Bilindiği gibi buğday kendine döllen, mısır ise yabancı döllen bir bitkidir. Bu nedenle buğdayla kamu kurumları uğraşmaya devam etmişler, mısırdaki ise özel sektör melez çeşitleri üretmiştir. 1960’lar ve 1990’lar arasında her iki ürünün de verimi iki katına çıkmış, buğdayın durumu biraz daha iyi olmuştur. Buna karşılık 1990’ların sonunda çiftçinin tohum için ödediği fiyat hasatta buğdayın aldığından üç katı olurken bu durum mısırdaki 30 kata ulaşmıştır (Grain, 2000).

Sebze tohumlarında fiyat çok daha yüksek düzeydedir. Örneğin ülkemizde domateste tohumun gramı altın fiyatları düzeyindedir.

Endüstriyel tohumların daha yüksek verim sağladığı genellikle ileri sürülür. Verim konusunun daha eleştirel bir tarzda ele alınması gerekmektedir. Grain kuruluşu bu sorunu şöyle ele almaktadır:

“Yüksek”’den ne kastedilmektedir. Hangi koşullar altında yüksek verim alınmaktadır? Sonuçlar ne olmaktadır? Yeşil devrim ve endüstriyel tohum çeşitlerinin kendiliklerinden verimli olduğunu söylemek yerine bunların kimyasal gübrelere olumlu karşılık verdiklerini söylemek daha doğrudur. Ancak bunlar hastalık ve zararlılara daha dayanıksızdır ve yüksek dozda tarım ilacına ihtiyaç gösterirler. Aynı zamanda çok suya ve iyi toprağa ihtiyaç duyarlar. Bunlar olmazsa ortada yüksek verim falan kalmaz. Diğer etkileri dışında bu verim için yüksek düzeyde masraf da gerekli olur. Diğer taraftan verim nedir? Bir agronomist açısından belli bir üründen bir hektar alanda aldığımız üründür. Fakat birçok çiftçi açısından cevap daha karmaşıktır. Birçok ürün istatistikleri ana ürün açısından durumu ele alır. Tahıllarda bu elde edilen tohumdur. Ancak toprağın istenilen özellikte kalmasını sağlayan ve hayvanlar için yararlı olan saman ele alınmaz. Diğer yandan yüksek verim, beslenme değeri ve lezzetin düşmesi pahasına elde ediliyorsa bunun değeri nedir? Ara ürün yetiştiriciler için durum daha karmaşıktır. Bir alandan birkaç ürün birden elde ediliyorsa sadece ana ürünün verimi pek bir şey ifade etmeyebilir (Grain, 2008a).

Tarım Politikaları ve Çiftçilerin Tasfiyesi

Dünyada besin üretimini artırmak için gelişmiş ülkeler elli yıla yaklaşan bir süredir büyük miktarlarda tarım destekleri yapmaktadır ve bu destekler hâlâ gelişmekte olan ülkelere büyüktür. Örneğin Avrupa Birliği 1963'lerden bu yana desteklerini sürdürmektedir. Bu destekler sayesinde çizelge 3'de görüldüğü gibi 1960'larda kendine yeterli olmayan Avrupa Birliği ülkeleri bugün sebze, meyve ve yağlı tohumlar dışında büyük üretim fazlaları vermektedir. İkinci dünya savaşı sırasında açlık çeken Avrupa ülkeleri bu nedenle AB'de tarımda temel hedef olarak kendine yeterliliği belirlemişlerdir. Aynı olay ABD'de gerçekleşmiştir. 2000 yılında ABD buğdayda %169, soya fasulyesinde %156 kendine yeterlidir. Ancak şimdi gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelerin kendine yeterliliklerine karşı çıkmaktadırlar.

Çizelge 3: Avrupa Birliği (12) ülkelerinde bazı tarım ürünlerinde kendine yeterlilik (%)

	1961	2000
Buğday	75	120
Şeker (ham eşdeğeri)	75	131
Et	93	105
Peynir	97	107

Kaynak: [http:// faostat.fao.org](http://faostat.fao.org) verilerinden yararlanarak hesaplandı

Gelişmekte olan ülkelere besin üretimi artışı; "yeşil devrim" denilen geliştirilmiş buğday, çeltik ve mısır tohumları ile kimyasal gübre ve ilaçların kullanımına dayanmaktadır. Bunun bedeli ise azalan biyoçeşitlilik, kirlenen çevre olmuştur. Çiftçiler çok yönlü bağımlılıklar altındadırlar. Yalnızca iki firma dünya hububat ticaretinin %70-80'ini kontrol etmektedir.

Bunlara çözüm olarak önerilen organik tarım; ülkemizde uygulandığı şekliyle, başlangıcı ve gelişmesi itibariyle gelişmiş batılı firmaların patronajı altında yürütülmekte ve tarımsal üretimde yeni bir alternatif olmaktan çok, zengin ülkelere dışsattım ürünleri üretmek olarak algılanan bir seçenek olarak kabul edilmektedir. "Düşük endüstriyel girdiye dayalı sürdürülebilir tarım" seçeneği ise anlayış ve uygulama olarak Türkiye'de çok zayıftır. "Sürdürülebilirlik" kavramının içi Türkiye'de ve dünyada boşaltılmaya çalışılmaktadır. "İyi tarım uygulamaları" adı altında denetimli bir endüstriyel tarım "sürdürülebilir" olarak kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Şüphesiz Türkiye'de şu anda zayıf denetimli ve düşük düzeyde

bilgi ile yapılan tarımsal üretime göre bu da tercih edilir. Ancak “düşük düzeyde endüstriyel girdiye dayalı, sürdürülebilir tarım” modeli, hedef olarak endüstriyel girdileri en aza indirmeye çalışır ve tarımın şirketleşmesine karşı durur.¹ Daha köklü bir anlayışla ise “permakültür” hareketi tarımın da içinde olduğu bütün yaşamı sürdürülebilir kılma çabası içindedir

ABD ve AB Tarım Politikasında Değişim

ABD ve AB ülkeleri 2. Dünya Savaşını takiben tarımsal üretimi hızla arttıran tarım politikaları uyguladılar ve kısa zamanda büyük miktarlarda tarım ürünü ihraç edebilecek bir konuma geldiler. 1980'lere kadar bu politika az çok üreticiyi koruyacak şekilde fiyatları desteklemeyi de öngörüyor ve fiyatların belli bir eşiğin altına inmesini önliyordu. Bu amaçla üretim kotaları da uygulanmakta idi. Ancak özellikle 1980'lerden sonra desteğin yönü değişmeye başladı. Destek özellikle ABD'de üretimden yavaş yavaş koparılmaya ve prim şeklinde verilmeye başladı. 1980'lerden sonra özellikle ABD'de çiftçi eline geçen fiyatlarda büyük bir çöküş yaşandı. Gene özellikle bu dönemde büyük gıda şirketleri oligopol piyasa yapısını kurmuşlardı. Örneğin 2005 yılında en büyük dört firmanın ABD piyasasındaki payları şu şekilde idi: (Food and Water Watch, 2007)

- Sığır eti paketlenme %83,5
- Domuz eti paketlenme %64
- Piliç eti üretimi %56
- Un üretimi %63
- Gıda perakende %46
- Ethanol (otomobil yakıtı için alkol) üretimi %41
- Hayvan yemi %34

Bunun anlamı örneğin buğdayını satmak isteyen bir Amerikan çiftçisinin karşısında tek bir firma bulmasıdır. Bu durumda firmalar istediği fiyattan ürünü alabilme gücünü elde etmiş oldular. Özellikle 1996 Amerikan Tarım Kanunu (The Farm Bill) ile daha önceki destek politikaları tamamen kaldırıldı. 1996 öncesi stoklar veya ekim dışı bırakmalar ile (örneğin buğday üretiminin fazla olduğu durumlarda ekmeyenlere prim vermek) üreticinin fiyatlar üzerindeki hâkimiyeti kısmen sağlanabiliyordu. 1996 ABD Tarım Kanunu ise çiftçiyi tamamen korunmasız bırakmış oldu. Çiftçilerin, maliyetinin altında ürün sattıktan sonra devletin verdiği ve şüphesiz vergi ödeyenlerce ödenmiş bulunan primlerini aldıklarında küçük bir kâr elde ederek üretimi sürdürülebilir düzeyde tutulmaları sağlanmış oluyordu.

¹ LEISA (Low External Input and Sustainable Agriculture) adlı Hollanda dergisi bu anlayışla yayın yapmaktadır. Yazıların tam metinleri www.lesia.info adresinde bulunabilir.

Büyük gıda firmaları ise maliyetin altında aldıkları bu ürünleri ihraç ederek veya iç piyasaya işleyerek veya ham olarak sattıklarında muazzam düzeylerde kârlar elde etmiş bulunuyorlardı. İhraç edilen ürünlerin çoğu danglele satılmaya başlandı. Dangle, ürünlerin üretim maliyetlerinin altında yurtdışına satılması anlamına gelir. Örneğin bir bushel mısır ABD’de 2 dolar maliyetle üretilebilirken, hububat firmalarınca yurtdışına 2 dolara satılıyorsa yurtiçi fiyatlar 2 dolar bile olsa bu olay dangle olarak isimlendirilir. 2003 yılında ABD’den ihraç edilen bazı ürünlerde dangle oranları şu düzeyde idi: (Institute for Agriculture and Trade Policy, 2005)

- Pamuk %47
- Buğday %28
- Mısır %10
- Pirinç %26

Bu tarım politikası nedeniyle gelişmekte ve geri kalmış ülkelerde tarım üreticileri rekabet edemiyorlar ve ülkeleri bu ürünleri ithal etmek zorunda kalıyorlardı. İthalatı kolaylaştırmak için ise Dünya Ticaret Örgütü kararları veya IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar ile gümrük vergileri düşürülüyor, bu alanlarda çalışan devlet kuruluşları özelleştiriliyordu.

Dangle uluslararası hukuka aykırıdır. Dünya Ticaret Örgütü tarafından kabul edilen önemli anlaşmalardan olan GATT anlaşmasının 6. maddesi dangle yasaklayacak kurallar içermektedir. Ancak kuralların pratikte küçük ve yoksul ülkeler tarafından haklarını savunmak için uygulanması gayet zordur.

ABD’de uygulanan bu politika sonucu 1985/1995 dönemine göre 8 temel ürün fiyatları 1999/2001 döneminde %20 düştü. Üstelik desteklerin çoğu büyük üreticilere gitti. Üreticilerin %4’ü desteğin %50’sini, %11’i dörtte üçünü almaktadır. %60’ı ise hiçbir destek almıyor. Kısacası tarım tekelleri desteklerin asıl yararlanıcısı olmuştur (Food and Water Watch, 2007).

Ülkemizde de tarımda tekelleşme çeşitli araçlar kullanılarak yoğunlaşmaya devam etmektedir. Bunlardan en önemlilerinden biri de özelleştirmelerdir. Örneğin son Tekel özelleştirmesi sonucu tümü yabancı sadece beş firma bütün pazara sahip olmuştur. İlk iki firma pazarın % 81’ine sahiptir. Tütün yasasıyla ayrıca sözleşmeli tarım dayatılmıştır. Bu yasa ile de güçlenen sigara firmaları tütün alım fiyatları üzerinde olağanüstü bir hegemonya kazanmışlardır. Sütte de benzer bir olay gerçekleşmiş, devlete ait Süt Endüstri Kurumu’nun özelleştirilmesinin arkasından çoğunluğu yabancı sermayeli firmalar ham süt alımı, süt ve ürünleri

üretiminde büyük bir tekelleşme yaratmışlardır. Kar etmekte olan bazı fabrikalar satın alma sonrası kapatılmış ve özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da süt endüstrisi neredeyse tasfiye edilmiştir.

Piyasa ve Ölçek Fetişizmi

Ülkemizde ve dünyada serbest piyasa fetişizmi çok güçlüdür. Dünya Ticaret Örgütü aracılığı ile endüstriyel tarım modeli ile yoğun girdi kullanan, çevreyi kirlüten ve yoğun desteklemelerle üretim yapan gelişmiş ülkeler; gelişmekte olan ülkelerin şu ana kadar kısmen gümrüklerle korunan pazarlarını açarak tarımsal ürünlerine pazar bulmak istemektedirler. Bu gerçekleştiğinde “gelişmiş ülkelerdeki 90 milyon çiftçi, gelişmekte olan ülkelerdeki 2,5 milyar çiftçiyi işsiz bırakacaktır” (Boratav, 2005) Walden Bello (2002: 72) durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Tarım anlaşmasını imzalayarak kalkınmakta olan ülkeler; kendi pazarlarını açmayı kabul ederken, büyük tarımsal süper güçlerin desteklenmiş tarımsal üretimlerine dayalı sistemlerini pekiştirdiklerini, bunların büyük üretim fazlalarını daminglerle kendi pazarlarına sürececeklerini, böylelikle kendi küçük üreticilere dayalı tarımlarını tahrip edeceklerini anladılar. Sayılar kendileri konuşabilir: OECD ülkelerinde tarım destekleri düzeyi Dünya Ticaret Örgütü doğduğunda 1995’de 182 milyar dolar iken, 1997’de 280 milyar dolara, 1998’de 362 milyar dolara yükseldi.”

“1995’de Dünya Ticaret Örgütü “Tarım Anlaşması” imzalanırken çiftçilerin daha yüksek fiyat elde edecekleri söylenmişti. Sonuç tersi oldu. 1996 öncesi ABD Tarım Yasaları arz ve talebi dengeleyerek, pazardan çiftçilerin görelî olarak adil bir fiyat almalarını sağlamakta idi. ABD’de milyonlarca üretici karşısında bir avuç tarım ürünleri alıcısı ve işleyicisi şirketler büyük bir pazar gücüne sahip bulunmaktaydılar. 1996’da ABD devleti “serbest ticaret” ekonomistleri tarafından desteklenmiş tarım şirketleri lobilerinin etkisiyle bu kısmen dengeleyici mekanizmaları kaldırdı. Sonuçta ABD’de tarımsal fiyatları serbest düşüşe geçti. Ürün alıcısı büyük firmalar fiyatları üretim maliyetlerinin altına kadar düşürdüler ve orada bıraktılar. ABD tarımının düşüşünü önlemek için ödeme sistemleri oluşturuldu. Bu desteklerden daha çok bu büyük şirketler yararlandılar. Böylelikle bu şirketler bütün dünya’ya önemli tarım ürünlerinin çoğunu damingli olarak ihraç etmeye başladılar. Daming karşısında bir ülke derhal bunu giderecek bir

gümrük vergisi koyabilmeliydi. Ancak DTÖ'de büyük ülkelerce bu reddedilmiştir. Damping büyük tarım şirketlerine olağanüstü karlar sağlamaktadır. DTÖ'nün dampingi kısıtlayan kuralları vardır. Ancak bunlar gelişmekte olan ülkeler için karmaşık ve pratik olarak imkânsızdır. Damping ABD'deki bir çiftçiye de çok zarar vermektedir. Ancak asıl yıkıcı etkisini gelişmekte olan ülke çiftçilerine yöneliktir. Bu ülkelerdeki çiftçiler yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar.” (Murphy ve ark., 2005).

Türkiye için de durumun pek farklı olduğu söylenemez. Türkiye'nin Avrupa Birliği karşısında sebze, meyve, koyun eti gibi bazı ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğü bulunmaktadır. Ancak buğday, arpa ve süt ve et sığırcılığında verimler düşüktür. Rekabet şansı zayıftır. Neo-liberallerin Türkiye'deki köylüleri kentlere göndermek ve bizde pahalı olan besinleri ithal etmek düşüncesi çok fazla tutarsızdır. Birincisi Türkiye yüksek düzeyde buğday, et ve süt ürünleri ithal ettiğinde bunların fiyatları hızla yükselecektir. İkincisi bu ürünleri ithal etmek için döviz nereden bulunacaktır. Bütün buğday alanlarının ve meraların sebze, meyve alanlarına dönüşeceğini herhalde iddia etmeyeceklerdir. Üçüncüsü kentlere gönderilecek olan köylüler nasıl iş bulacak, bunlar için kentsel altyapıyı devlet nasıl gerçekleştirecektir. Bu politika gerçekleşirse neler olacağını bilmek isteyenler şimdiden Brezilya ve Arjantin'in kentlerindeki çoğu kartondan olan gecekondulara bakabilirler. Türkiye'de henüz bu düzeyde bir sefalet varmadık. Ama gidiş ne yazık ki bu yöndedir.

Türkiye'de ve dünya'da köylü işletmelerin ortadan kaldırılmaları için gerekçe ölçek ekonomilerine dayandırılmaktadır. Bu ölçek fetişizminin gerçeklerle ilişkisi çok zayıftır. Geçmişte süt sığırcılığında kriz olduğunda kapananlar önce büyük işletmeler olmuştur. Köylü işletmeleri hayvan sayısını azaltmakla birlikte üretime devam etmişlerdir. Köylü işletmeleri daha yoğun emek kullanırlar ve/veya yoğun emek gerektiren sebze, meyve gibi ürünleri ve hayvancılığı seçerler. “Bu nedenle köylü işletmelerinde alan verimliliği daha yüksektir. Ancak emek verimliliği böyle olmayabilir. Hangisi dikkate alınmalıdır? Doğrusu toplam faktör verimliliğinin alınmasıdır. Katma değer veya net gelir, sosyal fırsat maliyetleri ile değerlendirilmiş olan üretim faktörlerinin toplamına bölünmelidir. Emek gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanda daha bol olduğundan ve dolayısıyla fırsat maliyeti düşük olduğundan, buna karşılık toprak ve sermaye daha az olduğundan ve bu nedenle daha yüksek bir fırsat maliyeti olduğundan küçük işletmelerin daha yüksek bir toplam faktör verimliliği olması normaldir” (Griffin ve ark. 2002: 10). Küçük işletmelerin ölçek sorunu, daha üst aşamalarda özel girişimlerin, kamu yatırım ve hizmetlerinin ve kooperatiflerin yardımıyla aşılabilmektedir. Örneğin

eğer makineler kiralanarak kullanılabilirse veya makine parkları geliştirilebilirse, devlet sulama kanalları ve diğer tarım hizmetlerini iyi götürebilirse ve kooperatifler iyi örgütlenebilirse köylü işletmelerinin pekâlâ verimli çalışması mümkündür. İsrail’de gördüğüm bir moşav kooperatifinin bulunduğu köyde öğretmene ait küçük bir kümeşte kooperatifin desteği ile aynı kaliteli yemler kooperatif tarafından kümeşte getiriliyor ve yemliklere dolduruluyor, yumurtalar kooperatif tarafından alınıp, ihraç ediliyordu. Bu küçük kümeşte teknoloji ve verimlilik diğer büyük kümeşlerle aynı idi. Öğretmen kooperatifin girdi, pazarlama ve teknolojik gelişmede sağladığı destek ile kümesin işlerini kolaylıkla ve yüksek verimlilikle yapabilmekte idi.

Verim konusunu incelerken gıdanın niteliği de çok önemlidir. Daha fazla gıda daha fazla beslenme anlamına gelmeyebilmektedir.

Sonuç

Bugün yararlandığımız birçok bitki on bin yıl önce başlayan tarım devriminde çiftçilerin yapmış olduğu sürekli ıslah çabaları ile ortaya çıkmıştır. Çiftçi ile ıslahçı terimleri bu dönemlerde eş anlamlı idi. Ancak yüzyıl önce bazı bilim adamları çiftçilerin bu konuda hiçbir şey bilmediğine karar verdiler ve ıslah işinden çiftçileri çıkardılar (Grain, 2008b). 1930’lu yıllardan itibaren şirketler bu ıslah işinde bilim adamlarını kullanarak kârlarını arttırmaya yönelik çabalar içine girdiler. Şu anda tohum işinde bir avuç ulusötesi firma bir hegemonya yaratmışlardır. Türkiye’deki tohum firmalarını da yutarak bu firmalar etkilerini ülkemizde de yoğunlaştırmaktadırlar. Dünyada bu tekelleşmenin etkileri çok kötü olmuştur. Binlerce çeşit yok olmuş, tarım üretimi tarımsal ilaç ve kimyasal gübrelere, sulamaya, makinelere bağımlı hale gelmiştir. Ürünlerin besleyici değeri ve lezzetleri gerilemiş ve zararlı kimyasallarla yüklü hale gelmiştir. Bütün bunlara rağmen dünyada halen aç olan bir milyar insan sayısı azalmamaktadır. Gelişmiş ülkelerde kötü beslenme yaygınlaşmış ve hastalıklar yoğunlaşmıştır.

Bilimsel denilen bitki ıslahı ulusötesi şirketlerin güdümünde biyoçeşitliliği yok etmeye devam etmektedir. Ulusötesi firmalar güçlerini pekiştirmek için ülkelere tohum kanunları dayatmaktadırlar. Bu kanunlarda çiftçilerin biyoçeşitliliğe sahip tohumlarını satmaları yasaklanmaktadır.

Ulusötesi tohum firmalarının tekelleri kırılmalıdır. Tohum kanunu değiştirilerek çiftçi tohumlarının yayılmasının önündeki engeller kaldırılmalıdır. Ulusötesi firmalara güç kazandıran UPOV’dan çıkılarak uluslararası düzeyde biyoçeşitliliğin gelişmesinin önüne konulan engeller kaldırılmalıdır. Çiftçiler ve bilim adamlarının

en başından itibaren birlikte çalışmasının yollarını açan katılımcı ıslah yaklaşımı ile çiftçilerin ıslah konusundaki hakları tanınmalıdır. Bunlar yapılamadığı takdirde Türkiye de 5-6 yıllık bir süre içinde ABD gibi biyoçeşitliliğinin çoğunu kaybedecektir. Bu olasılığa karşı çiftçiler ve kentliler tohum ağları kurmalı ve kaybolacak olan bitki çeşitlerini yetiştirerek koruma altına almalıdır. Kamuya ait gen bankalarının bu işlevi yeterince yapamadığı gibi özlenenin, tohumların bankalarda ölmeye bırakılması olmayıp, tarlalarda bahçelerde yetiştirilmesi ve tüketilmesi olduğu unutulmamalıdır.

Çiftçi ve köylü çok yanlı bir saldırı altındadır. Tohum firmaları çıkarttıkları yasalarla yerel tohumları kriminalize ediyorlar. Endüstriyel tohumlar tarım ilaçları ve kimyasal gübreler olmaksızın yetiştirilemiyor. Bu girdileri de zaten çoğu zaman aynı firmalar satıyor. Gelişmiş ülkelerdeki tarım yasaları ulusötesi firmaların ürünleri maliyetin altına oluşan fiyatlarda satın almalarının yolunu açıyor. Gelişmiş ülke üreticilerinin üretmeye devam etmeleri kamudan çıkan primlerle sağlanıyor. Dünya Ticaret Örgütü, IMF, Dünya Bankası gelişmekte olan ülkelerin gümrüklerini indirmeleri için baskı yapıyor. Böylelikle bu ülkelerin pazarları ucuza satın alınmış ürünlerle işgal ediliyor. Çoğu metropol ülke sermayesi güdümündeki uluslararası süper market zincirleri tüm dünyada tarım üreticilerini kısıktırak yakalıyor. Bizden daha örgütlü Amerikan tarım üreticileri bile bu zincirlerin önerdiği düşük fiyatlar nedeniyle bunılıyor. Büyük şirketler anlaşmalı tarım modeliyle çiftçiye istediği fiyatı dayatabiliyor.

Girdi üreten büyük tarım tekelleri GDO'lu tohumlarla üreticileri her yönden kısıktırak yakalamaya çalışıyor. Artık onların GDO'lu tohumlarını seçerseniz, gene onların önerdiği ve ancak o tohumla uyumlu ot öldürücüsü ilacı da almak zorunda kalıyorsunuz.

Tarım ürünleri artık işlenerek tüketicilere iletiliyor. Giderek daha çok sayıda insan fastfood restoranlarında beslenmeye başlıyor. Reklam aracılığı ile küçük yaşta insanlar belli lezzetlere alıştırılıyorlar. Bu fastfood yiyecekleri insan sağlığına zararlı oluyor. Artık çiftçi ürünlerini çok ucuza bunlara satıyor ve bazı çocuklar doğal gıdaları tanımıyorlar bile. Tüketiciler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çoğu yoksullar da dahil olmak üzere şişmanlamakta, katkılar ve zararlı maddelerle yüklü hazır gıdalarla zehirlenmektedirler.

IMF ve Dünya Bankası önerileri ile Türkiye'de gübre, yem üreten, süt, et işleyen bütün KİT'ler özelleştirildi. Yakında araştırma enstitülerinin çoğu kapatılacak. Tohumları artan oranlarda yurt dışı dünya tekellerinden alacağız. Sulama sistemlerinin özelleştirilmesi yakındır.

Savunma ve Karşı Atak

Şirketlerin küreselleşmesi ve neo-liberalizmin saldırısı çiftçiye ve tüketiciye yönelik olarak çok yönlü olmaktadır. Savunma ve karşı mücadele de çok yönlü olmak zorundadır. Eskiden Türkiye’de gerçek bir toprak reformu yapmak istemeyenler tarım reformundan söz ederlerdi. Bugün ise aynı çevreler dağıtılacak toprak kalmadığından ve küreselleşme çağında rekabet etmek ve tarımsal yapılarımızı gelişmiş ülkelere açmaktan başka çare olmadığını söylemektedirler. Toprağın az sayıda elde toplanması olgusu halen devam etmektedir ve bu gerek yoksulluğu gerekse de üretimi geriletken, endüstriyel tarımı savunan bir yapı oluşturmaktadır. Ancak bugün yalnızca toprak dağıtımını sorunu çözmeyecektir.

Bugün veya gelecekte yapılacak bir toprak reformunda toprak dağıtımını ile birlikte tüketicilerle dolayısıyla bütün toplumla bir ittifak öngörülmelidir. Neo-liberalizm ve şirket küreselleşmesi sadece çiftçileri veya tarım işçilerini değil bütün tüketicileri tehdit etmektedir. Öncelikle gerçekte olmayan “serbest rekabet” değil “besin egemenliği” temel ilke kabul edilmelidir (Tolios, 2005). Dünya Bankası veya Avrupa Birliği’nin dayatmaları kabul edilmemeli, her ülkenin bu arada Türkiye’nin de tarımsal sistemlerini korumak ve kendi gıda ihtiyacını karşılamak hakkına sahip olduğu kabul edilmelidir. Bu kabul edilmediği, gümrüklerimiz açıldığı takdirde örneğin Doğu Anadolu’da ve Güneydoğu Anadolu’da toprak sahibi olan çiftçiler AB rekabeti ile hayvan besleyemez, buğday üretemez hale geleceklerdir. Besin egemenliği, içine kapanma, otarşi değildir. Uluslararası ticaret herkese yarar getirecek şekilde yapılmalıdır. Ancak her ülke kendi tarım sistemini yıkımdan koruma hakkına sahip olmalıdır. Besin egemenliği (food sovereignty) bireylerin, toplulukların ve ülkelerin kendi besinlerini üretebilmeleri ve tarım politikalarını belirleyebilme hakkı olduğunu kabul eden bir düşüncedir. Bu görece olarak yeni bir kavramdır ve yerel topluluk ve devletlerin işletme ve besin politikaları üzerinde daha çok kontrollerini öngörür. Besin egemenliği kavramı 1996–2002 yılları arasında Dünya Besin Zirvesinde aktif olan bazı sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına dayanmaktadır. Köylü kuruluşlarının uluslararası hareketi olarak tanımlanan Via Campesina dampinglere karşıdır ve Tarımsal Ticaret Enstitüsü gibi ABD merkezli sivil toplum kuruluşları ile birlikte kavramı tarımsal ticaretin liberalleşmesine karşı bir duruş olarak koymuştur. Besin egemenliği küçük ölçekli sürdürülebilir tarımı korumaya olan ihtiyacı vurgular. Bunu ulusal besin pazarlarını; dampingler gibi yolları kullanan adil olmayan ticaretten koruyarak, çiftçilerin toprak ve kredi gibi kaynaklara sahip olmasını geliştirerek, genetik, toprak ve su kaynakları üzerindeki haklarını, şirketlerin haklarına karşı koruyarak yapar. Tarım, Dünya Ticaret Örgütü Doha görüşmelerinden çıkarılmalıdır.

Organik, “düşük endüstriyel girdiye dayalı sürdürülebilir tarım” ve permakültür seçenekleri yaygınlaştırılmalı ve endüstriyel tarımdan bir an önce vazgeçilmelidir. Aksi takdirde çiftçiler kazandıklarının çoğunu endüstriyel girdi üreticilerine teslim edecekler, tüketiciler zararlı besinlerle beslenecek, doğanın tahribinin önüne geçilemeyecektir. Yerel toplumlar genetik kaynaklarına sahip olmalı, devlet kurumları da bunu desteklemelidir. Araştırmalar çiftçiye ve tüketicilere dönük olmalı, çiftçinin araştırmalara en başından itibaren katılacağı “katılımcı araştırma yaklaşımı” bütün araştırma enstitülerinde ve fakültelerde kabul edilmelidir (Özkaya ve ark., 2003: 187–188). Hem ülkenin hem de bölgelerin besin açısından olabildiğince öz yeterliliğe ulaşmasına gayret göstermelidir. Biyoçeşitlilik gerçekleştirilmeye veya sürdürülmeye çalışılmalı, hayatın patentlenmesine karşı çıkılmalıdır.

Bütün ülkede kooperatifler desteklenmeli, bu kurumların girdi üretiminden, ürünleri işlemeye, pazarlamadan, finansman ve bankacılığa kadar her alanda çalışması için önlemler alınmalıdır. Demokratik ilkelere göre çalışan kolektif işletmeler de özendirilmelidir.

Yerel üretim ve yerel tüketim desteklenmeli ve yaygınlaştırılmaya çalışılmalıdır. Üreticiden tüketiciye doğrudan pazarlama genişletilmeye çalışılmalıdır. Aksi takdirde hiper marketler üreticileri ve tüketicileri köleleştirecektir. Kentlerdeki çalışanların her türlü örgütünün doğrudan pazarlamada rol almaları sağlanmalıdır. Kentlilerin kent bahçeleri ile hem organik, sürdürülebilir, permakültür yaklaşımları desteklemeleri hem de yerel tohumların korunması ve gelecek kuşaklara iletmesi sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Başbakanlık (2007) www.basbakanlik.gov.tr/docs/kkgm/kamuntasarilari/101-1094%20GEREKCE.doc
- Bell, Janet (1997) “Will the U.S. Breadbasket Last?”, Seedling, 1997, December, Grain, www.grain.org/seedling/?id=25
- Bello, W. (2002) *Deglobalization: Ideas for a new World Economy*, Fernwood Publishing Ltd., London.
- Bent, Stephan A. (2006) “History and Portents for Intellectual Property Rights in agricultural Innovations” Patent Protection of plant -Related Innovations: Facts and Issues, ISF Seminar, Copenhagen, 1-2 June 2006’dan aktaran Grain, 2007 . The End of Farm-Saved Seed?, www.grain.org/briefings_files/upov-2007-en.pdf

Boratav, K. (2005) Toprak Reformu Kongresi Bildirisi, Ziraat Mühendisleri Odası ve Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Şanlıurfa.

CNDSF (2005) Liberate Diversity- Peasants' Rights and Seeds: What's at Stake for Europe, Poitiers, France, www.bede-asso.org/savoirs_paysans/analyse%20et%20investig/doc%20RSP/seminaire_poit
Davis, Donald R. ve ark. (2004) "Changes in USDA Food Composition Data for 43 Garden Crops, 1950 to 1999" *Journal of the American College of Nutrition*, Vol. 23, No. 6, 669-682 (2004) www.jacn.org/cgi/content/abstract/23/6/669

Douthwaite, B. (2002) *Enabling Innovation- a Practical Guide to Understanding and Fostering Technological Change*, Zed Books, London.

ETC Group (2008) *Who Owns nature*, www.etcgroup.org/en/materials/publications.html?pub_id=707

FAO (1996) *State of the World Genetic Resources*, Rome.

FAO (2000) *Agriculture: Towards 2015/30*, Technical Interim Report, April, 2000'den aktaran: Buckland, J. *Ploughing Up the Farm* (2004) Zed Books, Manitoba..

Food and Water Watch (2007), *The Farm Bill, 2007*, Washington, www.fwwatch.org/food/pubs/reports/farmbill/?searchterm=farm%20Bill%20Corporate

Gaia/Grain, (1998) *Ten Reasons not to Join UPOV-Global Trade and Biodiversity in Conflict*, Issue. 2, May 1998. www.grain.org/briefings/?id=1

Grain (2008a) "High Yields", www.grain.org/jargon/?id=22

Grain, 2008b, "Plant breeding", www.grain.org/jargon/?id=20

Grain, (2007) *The End of Farm-Saved Seed?*, www.grain.org/briefings_files/upov-2007-en.pdf

Grain (2000) "Hybrid Rice in Asia: an Unfolding Threat" www.grain.org/briefings/?id=136

Griffin, K. ve ark. (2002) "Poverty and the Distribution of Land" *Agrarian Studies içinde*, editörler: V.K. Ramachandran ve Madhura Swaminathan, Zed Books, London ve New York.

Madeley, J. (2002). *Food for All- The Need for a New Agriculture*, Zed Books, London.

Mayer, Anne-Marie (1997) "Historical changes in the mineral content of fruit and vegetables", *British Food Journal*, 99/6 [1997] 207-211, MCB University Press, UK www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/0700990602.pdf

Murphy, S. ve ark. (2005) *WTO Agreement on Agriculture: A Decade of Dumping- United States Dumping on Agricultural Markets*, Pub. No:1, Institute for Agriculture and Trade Policy, Minnesota, tradeobservatory.org

Norberg-Hodge, Helena ve ark. (2001) *From the Ground Up- Rethinking Industrial Agriculture*, Zed Books, London.

Özkaya, T. ve ark. (2003) *Katılımcı Kırsal Değerlendirme Yaklaşımı- Menemen Projesi Uygulaması*, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara.

SARE (2006) *Dream of Wild Health Indigenous Seed Propagation and Children's Diabetes Prevention Program*, Kara Ferguson 2006 SARE Conference www.sare2006.org/documents/presentations/Kara_Ferguson.pdf

Tolios, Y. (2005) *Çiftçi Sendikaları Hareketi Paneli*, İstanbul 16 Nisan 2005 (Yayınlanmamış Konuşma)